

Spahija Kozlić

UNIVERZITETI PRED STEČAJEM

Sažetak

Naslov ovog rada hajdegerovski neizbježno asocira na mogući kraj univerziteta, no ne način okončanja visokog obrazovanja i nauke, nego na krajolik (vrijeme, pozicija, uloga, utjecaj...) u kojem danas "stanuju" univerziteti. Postojeća naučna paradigma, koja traje stotinama godina, počiva na brojevima, odnosno kvantitetima. Šta ćemo nakon nje, jer vidimo da smo s dominacijom broja došli u kulturološki ćorsokak. Usuđujem se reći da su kapitalizam i bolonjska reforma obrazovanja njeni najeklatantniji dokazi.

Svijet (a to apropos teme želim podvući) nije tek puki zbir činjenica. Jednako tako, znanje nije (samo) skup pohranjenih informacija. Svijet i znanje su nemjerljivo širi od toga. Zato valja mijenjati koncept obrazovanja. U njemu centralno mjesto ne trebaju zauzimati objekti, nego subjekti spoznaje. Trebalo bi (onako kantovski) napraviti kopernikanski obrat u odgoju i edukaciji. Jer, danas obrazovanje primarno počiva na tome da je profesor posjednik, a student "pohranjivač" znanja. Nije tako. Važno je u ovim vremenima i iz navedenih razloga iskoračiti u svijet. Koraćanjem ćemo spoznati da je najveća opasnost današnjice u mnijenju da su škole jedini (i apsolutni) prostori odgoja i obrazovanja. Gotovo identična situacija je u zdravstvenim, religijskim i ostalim oblastima. Liči mi to na posebnu vrstu socijalnog autizma i redukcionizma u kojem se zaboravlja čovjek i njegova holistička priroda. A profesori, istraživači, umjetnici....? Oni prvi trebaju iskoračiti u svijet. Jedino slobodnim koraćanjem možemo spasiti ideju univerziteta kao prostora najšire otvorenosti. Ako nije kasno.

Ključne riječi: univerziteti, paradigma, obrazovanje, broj, znanje, otvorenost.

Naslov ovog rada sam pozajmio od francuskog sociologa i ekonomiste Žana Furastjea, s tim da sam, pišući ga, koristio plural, a radi se o knjizi koja je u prijevodu iz štampe izašla 1973. godine, dakle prije ravno pedeset godina. U toj knjizi Furastje, kao ekspert Uneskovog Instituta za planiranje obrazovanja i član Državnog savjeta Francuske za visoko školstvo i naučno-istraživački rad, konstatuje da je univerzitet u velikoj krizi zbog neočekivano brzog tehničko-

tehnološkog razvoja društva, te da nije dorastao trenutnom zahtjevu zajednice, pa mu upravo zbog toga prijeti stečaj, odnosno gubitak njegove osnovne funkcije.

¹ Čujmo Furastjea:

“Unutar tih različitih okolnosti, istovetna univerzitetska kriza ispoljila se u svim zemljama. Ni u jednoj zemlji na svetu univerzitetska ustanova ne smatra se danas ni zadovoljavajućom, ni u postojanom. U ekonomski najrazvijenijim zemljama kriza je najotvorenije i najočiglednija. Pobuna pariskih studenata u maju 1968. bila je samo njeno najdramatičnije ispoljavanje - jer i u velikom broju drugih zemalja živi svest o neprilagođenosti univerzitetske ustanove današnjem društvu”².

Dvije godine ranije, u prijevodu je iz štampe izašla knjiga engleskog autora Džordža Pikeringa pod naslovom *Izazov obrazovanju*.³ U njoj autor upozorava da je obrazovanje danas možda najvažniji svjetski problem. I slažem se s tim, jer ono postaje arena međusobne borbe društava za prestiž, odnosno dominaciju:

“Funkcija obrazovanja može se jednostavno iskazati: to je organizovanje, ubrzavanje i usmeravanje procesa učenja, kako bi se dobile jedinice koje će do krajnjih granica svoji moći doprinositi životnoj podesnosti svoga društva. Otuda podesno društvo jeste ono koje poseduje takve kratkoročne i dugoročne sposobnosti kakve mu omogućuju da izdrži i preživi konkurenciju drugih društava”⁴.

Pored ove dvije navedene knjige treba spomenuti i spis mladog istraživača Billa Readingsa koji je poginuo u avionskoj nesreći kada je imao 34 godine. Knjiga ima još radikalniji naslov: *Sveučilište u ruševinama*.

U visokom obrazovanju sam, inače, nekih dvadeset godina, prvo kao asistent, viši asistent, docent i, evo, vanredni profesor. Uporedo sa tim sam dugi niz godina radio na uspostavi QA sistema i ECTS modela vrednovanja nastavnog procesa na Univerzitetu u Zenici i matičnom Pravnom fakultetu. Vrijedi napomenuti da sam visoko obrazovanje, te obrazovanje i nauku generalno, promatrao i izvan Univerziteta četiri godine kao resorni kantonalni ministar. Cijenim da je ovo iskustvo dovoljno relevantno da bih mogao govoriti o naslovljenoj temi, potvrđujući tezu da su univerziteti već nekoliko decenija u velikoj krizi. Dakle, univerziteti su pred stečajem ili, još gore, u ruševinama, blaže rečeno na raskrsnici koja otvara kako mogućnost etabliranja visokog obrazovanja i nauke u 21. stoljeću, tako i stečaj. Stečaj se pri tome ne mora

¹ Vidjeti: Žan Furastje, *Univerzitet pred stečajem*, (Beograd: Novinsko izdavačko preduzeće “Duga”, 1973)

² Ibidem, 11-12.

³ Vidjeti: Džordž Pikering, *Izazov obrazovanju*, (Beograd: Narodni univerzitet Braća Stamenković, 1971)

⁴ Ibidem, 39.

nužno odnositi na institucionalni nestanak nego, prije svega, gašenje uloge univerziteta kakvog smo ga mogli vidjeti u vrijeme moderne.

Pitanje koje se samo nameće nakon ovih uvodnih opaski je da li su paradigme obrazovanja nastale u novovjekovlju zastarjele (Kantova i Humboltova naprimjer), te da li one na kraju dvadesetog i početkom dvadesetprvog stoljeća odgovaraju zahtjevima zajednice. Čini se kako danas nije jasno kakva je uloga ovdašnjih univerziteta. Sve je manje jasno, također, kakva je danas priroda društva. Ovakva pitanja na prvi pogled dodatno otežavaju odgovore na njih, no ne mislim da je tako. Istina je, zapravo, da se kriza univerziteta, napose na Zapadu, rađa promjenom uloge humanističkih disciplina na univerzitetima koje se, vidljivo je, potiskuju iz centra na periferiju interesovanja i to zbog evidentnog “ekonomskog autizma”.

U više navrata sam ovaj problem dovodio u vezu sa pozicijom prirodnih nauka koje, bez obzira na ustaljeno pozitivističko mnijenje, nisu lišene ideoloških zahtjeva, a njihova je opasnost i moguća scijentistička zatvorenost i zaslijepljenost rezultat sužavanja naučnog interesa na kvantitativnu mjerljivost. Na tom tragu je i tekst Billa Readingsa koji upozorava da je kvantitet središnji pojam univerziteta izvrsnosti (ja bih rekao korisnosti, odnosno ekonomske mjerljivosti i isplativosti). Savremeni univerziteti su svojevrsne birokratske korporacije u kojima “izvrstan je sve brže postaje ključna riječ”⁵. No, problem je u tome, piše ovaj autor, što izvrstan čamac nije izvrstan po jednakim kriterijima kao i izvrstan avion, jer izostaje općevažeci referent. Na isti način valja pitati da li su ocjene jedino mjerilo uspjeha studenata. Naravno da nisu. Ono što je vidljivo na savremenim univerzitetima je svojevrsna invazija ekonomskih termina poput učinkovitosti, isplativosti, profita, rentabilnosti, i tako dalje. Ideja ovakvog koncepta izvrsnosti, odnosno korisnosti i ekonomske isplativosti, prema Readingsu na evropsko tlo dolazi ponajprije iz Sjedinjenih Američkih Država i to nije slučajno, jer one (kako to žestoko ocijeni Readings) “kao nacija nemaju suštinskog kulturnog sadržaja”⁶. Ideja američke nacije je vječna apstrakcija koja počiva na obećanju, a ne na tradiciji. O tome isti autor piše:

“Shodno tomu može se shvatiti i moja ideja o statusu ‘globalizacije’ kao jedne vrste ‘amerikanizacije’. Globalna ‘amerikanizacija’ u današnje vrijeme (za razliku od razdoblja Hladnog rata, Koreje i Vijetnama) ne podrazumijeva američku nacionalnu nadmoć, već

⁵ Bill Readings, *Sveučilište u ruševinama*, (Zagreb: Meandarmedia, 2016), 51. U ovakvom kolopletu profita “rektor je birokratski administrator koji se bez imalo truda kreće od predavaonice do sportskog terena i do dvorane za upravu. Od suca do sintetičara, izvršitelja i prikupljača sredstava, i to bez javnog izricanja mišljenja ili ikakve prosudbe”. Ibidem 112-113.

⁶ Ibidem, 75.

globalno shvaćanje nesadržajnosti američke nacionalne ideje, koja dijeli prazninu gotovinske spone i izvrsnosti”⁷.

To je jedan od razloga da ideja univerziteta više gotovo ne postoji, jer je njen sadržaj potpuno prazan. Zato (u znatnoj mjeri se slažem sa Readingsom) univerzitete valja analizirati kao birokratske, a ne ideološke sisteme.

Dobro je u ovom dijelu komparativno se osvrnuti na prethodne paradigme na kojima su počivali univerziteti, konkretnije Immanuela Kanta i Wilhelma von Humboldta. Kant smatra da univerzitete treba gledati kao tijela koja se nužno povode za razumom, te se pred njih treba postaviti zahtjev razračuna sa praznovjerjem što se vidi u njegovom spisu *Spor fakulteta*⁸.

Dakle, utemeljenjem visokog obrazovanja na razumu, postiže se univerzalnost koja je s onu stranu srednjevjekovnih univerziteta kod kojih je disciplina okosnica poučavanja. Konkretnije, Kant smatra da tri takozvana viša fakulteta (teologija, pravo i medicina) imaju svoj sadržaj, dok ga filozofija nema, jer ona potpuno slobodno koristi razum bez konkretnog sadržaja. Time je autoritet filozofije autonoman, jer ona ne zavisi ni od čega izvan sebe. S druge strane, teologija poučava ljude spasenju a da nisu dobri, pravo se brine o oslobađanju uprkos potencijalnoj krivnji, dok medicina ljude uči da liječe bolesti umjesto da ih poučava zdravom životu. Nasuprot ovim trima sadržajnim disciplinama filozofija ih motri, kritizira i propituje s pozicije razuma:

“Filozofski fakultet sadrži sad dva departmenta, department historijske spoznaje (u što spada povijest, zemljopis, učeno jezikoslovlje, humanistika sa svime, što prirodnoznanstvo pruža od empirijske spoznaje; department čistih umnih spoznaja (čiste matematike i čiste filozofije, metafizike prirode i ćudoređa) i oba dijela učenosti u njihovom uzajamnom odnošaju jednog spram drugog. On se baš zbog toga proteže na sve dijelove ljudskoga znanja (time i historijski preko viših fakulteta), samo što ih on ne čini sve (naime osebujna naučavanja ili zapovijesti viših) sadržajem, nego predmetom ispitivanja i kritike, s obzirom na probitak znanosti (kurziv S.K.)”⁹.

Prema Humboldtovu načelo kulture treba biti fundamentalno na univerzitetima, jer se time stapa, kako kaže Readings, “napredak objektivne znanosti (kulturno znanje) sa subjektivnom duhovnom i moralnom izobrazbom (oplemenjivanjem)”¹⁰. Humboldtova je namjera ukazati na

⁷ Ibidem, 76-77.

⁸ Vidjeti: Immanuel Kant, *Spor fakulteta. U tri odsjeka*, u: Immanuel Kant, Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling, Friedrich Nietzsche, *Ideja univerziteta*, (Zagreb: Globus, 1991).

⁹ Ibidem, 42-43.

¹⁰ Bill Readings, *Sveučilište u ruševinama*, (Zagreb: Meandarmedia, 2016), 133.

ciljeve obrazovanja kojima će se uzdignuti subjekt kao svojevrsni mikrosvijet i uspostaviti neraskidivu i odgovornu vezu sa svijetom. Obrazovan čovjek ostavlja trag, manje ili više neizbrisiv, individualan i neponovljiv, jer se samo time vrijednosno razlikuje od biljaka, životinja i drugih ljudi. Obrazovan čovjek svojim praksisom u zajednici daje doprinos humanizmu, pri čemu su bitne dimenzije njegovog opstanka kao *homo humanuma* spoznaja svijeta, sloboda djelovanja i interakcija u polisu. Ideja obrazovanja, s druge strane, nije bijeg od (i iz) svijeta, odnosno zatvaranje u “akademske ćelije” ili elitističke enklave lišene brige za svijetom, nego je obrazovanje stalni posrednički posao između subjektivnih prohtjeva i općenitih ciljeva zajednice. Profesori se, dakle, trebaju uključivati, a ne isključivati, trebaju biti u svijetu, stjecatelji i prenosioci a ne nadobudni vlasnici znanja. Profesori vazda trebaju biti spremni na dialogos (stgr. διάλογος). Humboldt je, s tim u vezi, davao prednost širinama znanja, a ne specijalizaciji, odnosno uskosti, pa nije slučajno što je aktualizirao antičku ideju dokolice, odnosno metodičkog lutanja (traganja). Ona je, time, kreiranje vlastitog puta ili metode (stgr. μέθοδος, methodos) kao jedinog hoda u filozofiju i nauku, te treba biti okosnica univerziteta kao spoja triju principa: jedinstva nastave i istraživanja, jedinstva nauke i akademskih sloboda nastavnika i studenata.

Čujmo nakratko i Humboldta:

“Posljednji zadatak našeg postojanja, pojmu čovječstva u našoj osobi, priskrbiti što je moguće više smisla, tijekom vremena našega života i nakon njega, tragovima životne djelatnosti što je ostavljamo za sobom. To se može ostvariti samo povezujući se sa svijetom, svedo najopćenitijeg, najživljeg i najslobodnijeg uzajamnog utjecaja”¹¹.

Iz ovakvih paradigmi, zastarjele one ili ne, proizilazi zahtjev po kojem subjekt usvaja pravila mišljenja, nipošto isključivo puki sadržaj pozitivnog znanja. Konkretnije, profesor ne treba prenositi puke činjenice (koje se, uzgred rečeno, danas veoma lako i brzo mogu pronaći), već motiviranje naravne potrebe čovjeka da traga za znanjem, u skladu sa prvom rečenicom Aristotelove *Metafizike* u kojoj kaže da čovjek po naravi teži znanju. Osim toga, profesor treba upućivati, odnosno inicirati postupak primjene stečenog znanja. Nastavni proces je time dvosmjernan, a student uistinu subjekt poučavanja. O tome sjajno piše i Konrad Paul Liessmann: “Znanje je više od informacije. Znanje omogućuje da se iz mnoštva podataka filtriraju oni koji imaju informacijsku vrijednost, ali ne samo to; znanje je općenito oblik prožimanja svijeta:

¹¹ Citirano prema: Wilhelm von Humboldt, *Theorie der Bildung des Menschen*, u: Flitner, Andreas; Giel, Klaus (ur.), Wilhelm von Humboldt, *Werke in fünf Bänden: Vol. 1 Schriften zur Anthropologie und Geschichte*, Darmstad: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 59.

spoznati, razumjeti, pojmiti. U suprotnosti s informacijom čija je važnost u djelatno relevantnom stajalištu, znanje nije jednoznačno usmjereno na svrhu. Mnogo se toga može znati, a je li to znanje beskorisno, nikad se ne prosuđuje u trenutku uspostavljanja ili primanja toga znanja. Nasuprot informaciji koja predstavlja interpretaciju podataka s obzirom na očista djelovanja, znanje bi se dalo opisati kao interpretacija podataka s obzirom na njihov kauzalni suodnos i njihovu unutarnju konzistentnost. Znanje se referira na spoznaju, pitanje istine je temeljni preduvjet za znanje. Počevši od antike na taj se način pitanje znanja iz sustavnih razloga s pravom odvaja od pitanja korisnosti informacija. Može li znanje koristiti nikada nije pitanje znanja, nego situacije u koju se dopijeva.”¹²

Na neke od tih problema upozorio sam na Banjalučkim novembarskim susretima još 2013. godine prilogom pod naslovom *Univerzitet u eri tržišnog fundamentalizma*¹³. Tada sam se najviše referirao na Habermasovo promišljanje savremenog društva, te pozicije univerziteta na kraju 20. stoljeća. Od tada do danas nisam promijenio mišljenje o podaničkoj ulozi visokoobrazovnih i naučnih institucija. Zadaća filozofije bi danas trebala biti kritičko traganje za alternativama naučno-tehnološkoj racionalnosti i svekolikoj tržišnoj okupaciji društvene zbilje (posebno imajući na umu univerzitete), i to ponajprije otvaranjem vidika za očuvanje “mreže solidarnih odnosa” (kako to nazva Habermas), odnosno njegovanjem mehanizama zaštite socijalne države od zahtjeva tržišta da ih razbije.

Problem je utoliko veći što se, citiram Habermasa, “privatizam građana države pojačava zahvaljujući obeshrabrujućem gubljenju obrazovanja mišljenja i volje”¹⁴.

On je posljedica nemogućnosti da tržište bude demokratizovano po uzoru na državne institucije, te zato teži primjeni i u onim oblastima života koje su prije bile vezane drugačijim normativnim vezama, pa je orijentacija ka tržišnom uspjehu postala dio gotovo svakog subjektivnog djelovanja, pa i onog koje se tiče obrazovanja.

Očita je prisutnost imperativa finansijske isplativosti koji pomiče u stranu ideju univerziteta kantovske i humboltovske provenijencije, pa nauku i edukaciju čine zavisnim od privatnog kapitala. Osim toga, umjesto bezuslovne slobode i inspirirajuće samoće, nauka skreće sa fundamentalnih ka tzv. primijenjenim, odnosno profitabilnim istraživanjima. Uporedo sa ovim procesom sve je vidljivije kolebanje univerziteta između dva zatvorena naučno-metodološka pristupa zbilji. Jedan je antimetafizički neopozitivizam kao scijentističko dogmatsko uvjerenje

¹² Konrad Paul Liessmann, *Teorija neobrazovanosti. Zablude društva znanja*, (Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2008), 9.

¹³ Vidjeti: Spahija Kozlić, *Univerzitet u eri tržišnog fundamentalizma*, Banjalučki novembarski susreti, Vrijednosti i protivurječja društvene stvarnosti, knjiga 14, (Banjaluka, Filozofski fakultet u Banjaluci, 2013), 67-79.

¹⁴ Jürgen Habermas, *Dijalektika sekularizacije - o umu i religiji*, (Beograd: Dosije, 2006), 23.

da nauke (posebno prirodne) dosežu preciznu istinu i smisao realiteta, a drugi, upravo obrnuto, zbilju izvanzbiljski pokušava antiempirijski reproducirati u vidu lakomislenog, gotovo dogmatskog vraćanja velikim filozofskim teorijama. Zbog toga valja imati na umu Habermasov uvid u stanje u kojem jest Evropa, a to je bespomoćno koprcanje u bezizlaznosti situacije “prikliještene na jednoj strani imperativima velikih banaka i agencija na rating, a na drugoj vlastitim strahom od zaprijećenog gubitka legitimacije pred vlastitim, frustriranim narodom. Obezglavljena trka za rastom ukazuje na nepostojanje jedne široko otvorene perspektive”¹⁵.

Rezultati takozvane Bolonjske deklaracije kao produkta tržišnog fundamentalizma su gotovo porazni, a uzroke treba tražiti i u vještačkom kalemljenju ovog modela na sve zemlje potpisnice bez obzira na njihove specifičnosti, te nepotrebnom kvantitativnom unificiranju i ocjenjivanju procesa na univerzitetima. Mjerljivost je, naravno, legitiman zahtjev za svaku ljudsku aktivnost (pa i za visoko obrazovanje i nauku), no mjerljivost nije isključivo matematička, odnosno kvantitativna. U tom smislu je i moja opaska, odnosno kritika QA sistema koji se od *quality assurance* pretvorio u *quantity assurance*. Evidentno je, s druge strane, da se univerziteti sve više pretvaraju u korporacije tržišne orijentacije na kojima postepeno atrofiraju humanističke discipline poput umjetnosti i filozofije budući da je njihova profitabilnost gotovo nemoguća.

Time se obrazovanje kao prevashodno javna obaveza država (pored zdravstva, socijalne politike, sigurnosti, i tako dalje) zanemaruje ili reducira. No, obaveza univerziteta je da holistički tretiraju čovjeka kao koegzistenciju različitih horizonata, odnosno mogućnosti čovjeka, od njegovih težnji ka spoznaji, preko mogućnosti da bude dobro biće, potom poietičko, odnosno stvaralačko i, naravno, vjerujuće biće.

Era nakon Heideggerovog gromoglasnog proglašenja “kraja” filozofije utemeljena je manje-više na pozitivističkom reduciranju svijeta, ali i na filozofskoj razmaženosti i pristanku na prepuštanje interpretacija svijeta prirodnim i tehničkim naukama. Društvena i humanistička misao se zbog ovih razloga kretala u tri smjera: kroz pozitivističke socio-filozofske struje Comteove provenijencije, potom u vidu postmodernističkih i egzistencijalističkih interpretacija starogrčkih izvora i evidentno rastućih totalitarnih ideologija u svijetu. Univerziteti su pri tome prilično dezorijentisani, bezidejni, formalni, profitabilni i u domenu kritike društva - površni.

Iskoristit ću ovdje Readingsovu interpretaciju Schleiermachera u formi upozorenja po kojoj “sveučilište ne proizvodi službenike, već subjekte. To je svrha pedagogije *Bildunga*, koja

¹⁵ Ibidem, 41.

poučava stjecanje znanja kao proces, a ne stjecanje znanja kao proizvod”¹⁶. Valja također naglasiti da je u ovoj opasnoj tržišnoj orijentaciji kultura u širem smislu svojevrsni suvenir univerziteta, preciznije balast koji će u nekoj fazi biti odstranjen. Dakako, slobodoumno kritičko mišljenje u ovakvom kanibalističkom konceptu postaje prijetnja koju, bojim se, žele ugušiti. No, tamo gdje je opasnost (kako to zapisa Hölderlin), tamo je i spasonosno.

Literatura

1. Furastje, Žan. “Univerzitet pred stečajem”, Beograd, Novinsko izdavačko preduzeće “Duga”, (1973)
2. Habermas, Jürgen. “Dijalektika sekularizacije - o umu i religiji”, Beograd, Dosije, (2006)
3. Humboldt, Wilhelm von. “Theorie der Bildung des Menschen”, u: Flitner, Andreas; Giel, Klaus (ur.), Wilhelm von Humboldt, *Werke in fünf Bänden: Vol. 1 Schriften zur Anthropologie und Geschichte*, Darmstad: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, (1969)
4. Kant, Immanuel; Friedrich Wilhelm Joseph, von Schelling; Nietzsche, Friedrich. “Ideja univerziteta”, Zagreb, Globus, (1991)
5. Kozlić, Spahija. “Univerzitet u eri tržišnog fundamentalizma”, *Banjalučki novembarski susreti, Vrijednosti i protivurječja društvene stvarnosti, knjiga 14*, Banjaluka, Filozofski fakultet u Banjaluci (2013): 67-83
6. Liessmann, Konrad Paul. “Teorija neobrazovanosti. Zablude društva znanja”, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk, (2008)
7. Pikering, Džordž. “Izazov obrazovanju”, Beograd, Narodni univerzitet Braća Stamenković, (1971)
8. Readings, Bill. “Sveučilište u ruševinama”, Zagreb, Meandarmedia, (2016)

¹⁶ Bill Readings, *Sveučilište u ruševinama*, (Zagreb: Meandarmedia, 2016), 135.

UNIVERSITIES BEFORE BANKRUPTCY

Abstract

The title of this paper, in a Heideggerian way, inevitably refers to the possible end of universities, but not the way of ending higher education and science, but the landscape (time, position, role, influence...) in which universities "live" today. The existing scientific paradigm, which has lasted for hundreds of years, rests on numbers, that is, quantities. What will we do after it, because we see that with the dominance of numbers we have reached a cultural impasse. I dare say that capitalism and the Bologna reform of education are its most glaring evidence. The world (and I want to underline that regarding the topic) is not just a collection of facts. Likewise, knowledge is not (just) a set of stored information. The world and knowledge are immeasurably wider than that. That is why the concept of education should be changed. In it, the central place should not be occupied by objects, but by the subjects of cognition. A Copernican turn should be made (in a Kantian way) in upbringing and education. Because today, education primarily rests on the fact that the professor is the possessor and the student the "storer" of knowledge. It's not like that. It is important in these times and for the above reasons to step out into the world. As we move forward, we will realize that the greatest danger today lies in the opinion that schools are the only (and absolute) spaces for upbringing and education. The situation is almost identical in health, religious and other areas. It looks to me like a special kind of social autism and reductionism in which man and his holistic nature are forgotten. And professors, researchers, artists...? They should be the first to step out into the world. Only by walking freely can we save the idea of the university as a space of the widest openness. If it's not too late.

Key words: universities, paradigm, education, number, knowledge, openness.